

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal

ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X

CUID, June 2018, 22 (1): 467-488

Şair Bir Osmanlı Münşîi: Okçuzâde Mehmed Şâhî*

An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzâde Mehmed Shâhî

Yılmaz Öksüz

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziosmanpaşa Ü., İlahiyat Fak., Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı
Assistant Professor, Gaziosmanpaşa U, Fac of Theology, Dept of Turkish Islamic Literature
Tokat, Turkey

yilmaz.oksuz@gop.edu.tr

orcid.org/0000-0003-3543-4186

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Nisan/April 2018

Kabul Tarihi / Accepted: 08 Haziran/June 2018

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran/June 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Cilt / Volume: 22 **Sayı – Issue:** 1 **Sayfa / Pages:** 467-488

* Bu makale, 2016 yılında tamamladığımız *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadis'i (İnceleme-Metin)* isimli doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / *This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Ahsan al-hadith of Okchuzâde Mehmed Shâhî (Study on-Text)" (PhD Dissertation, Cumhuriyet University, Sivas, Turkey, 2016).*

Atıf/Cite as: Öksüz, Yılmaz. "Şair Bir Osmanlı Münşîi: Okçuzâde Mehmed Şâhî = An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzâde Mehmed Shâhî". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 22/1 (Haziran-June 2018): 467-488.

<https://doi.org/10.18505/cuid.419474>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/cuid>

Copyright © Published by Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

Şair Bir Osmanlı Münşî: Okchuzâde Mehmed Şâhî

Öz: Bilim, sanat ve edebiyata bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşan Osmanlı aydınları, çok yönlü yetişmişler ve çeşitli sahalarda kalem oynatmışlardır. Bir matematik bilgininin felsefe alanında eserler yazdığı, bir hadis âliminin tarihî kitaplar kaleme aldığı, bir devlet adamının hüsn-i hatla meşgul olduğu yahut bir şeyhülislamın divan tertip ettiği müteaddit defa görülmüştür. Fakat modern araştırmacının ihtisaslaşmaya dayalı bilim anlayışından olsa gerek, bu şahsiyetler genelde belirli yönleriyle ön plana çıkmış ve bazı meziyetleri gölgede kalmıştır. XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da yetişen Okchuzâde Mehmed Şâhî de hezâr-fen diye nitelendirilen bu şahsiyetlerden biridir. Devletin önemli kademelerinde görevlerde bulunan Mehmed Şâhî, sanat ve edebiyatla da ilgilenmiş, süslü nesirle kaleme aldığı inşâ türündeki eserleriyle tanınmıştır. Bu yönüyle haklı şöhret kazanan Mehmed Şâhî, aynı zamanda şairdir. Nitekim genç yaşlarda kaleme aldığı şiirlerle bazı tezkire yazarlarının dikkatini çekmiş, tezkirelerde şiirlerine yer verilmiştir. Şuarâ tezkirelerinin yanında bazı klâsik eserlerle kendisine ait mensur eserlerde de beyit, dörtlük ve kıtaları bulunmaktadır. Bu makalede, şairin söz konusu kaynaklardaki şiirleri, bir araya getirilmiş ve bunların değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Nesir, Şiir, Şair, Mehmed Şâhî.

An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzâde Mehmed Shâhî

Abstract: Grown up as versatile people, Ottoman intellectuals had holistic views towards science, art and literature, and wrote in a variety of disciplines. It was not uncommon for a mathematician to write in philosophy, for a *hadith* (report of the words and deeds of the Prophet) scholar to write history books, for a statesman to be busy with calligraphy or for a *Shaykh al-Islâm* (the highest ranking Islamic legal authority) to have a "Dîwân" (a collection of poems). However, possibly due to specialization-based scientific understanding of modern researchers, one side of these people generally came to the fore and some capabilities of them remained unknown. Grown up in Istanbul, capital town of Ottoman Empire, in late 16th and early 17th centuries, Okchuzâde Mehmed Shâhî was also one of these personalities called "hezâr-fan" (polymath). Mehmed Shâhî served in top level offices of the State, was busy with art and literature, and became known for *inshâ* (composition) kind of works written with elaborate prose. Mehmed Shâhî earned a deserved fame with these capabilities and he was also a poet. Indeed, due to poems he wrote in his early ages, he was noticed by some biography writers about poets and his poems were mentioned in some anthologies. In addition to poetry anthologies, he had some classical works, and some couplets, quatrains and verses included in his prose works. In the present study, a collection and evaluation of poems by Mehmed Shâhî were presented.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Prose, Poem, Poet, Mehmed Shâhî.

SUMMARY

Ottoman statesman Okchuzâde Mehmed Shâhî was born in 1562 AD (970 AH) in Istanbul. He was son of Okchuzâde Mehmed Pasha (d. 995 AH/1587 AD) and served as *Kâtib* (scribe), *Defterdâr* (treasurer), *Reis-ul-kuttâb* (chief of the scribes), Governor General of Cyprus and Aleppo. His real name was Mehmed, but he was mentioned in different sources by names such as Mehmed Bey, Mehmed Shâh, Mehmed Shâhî, Mir Mehmed Shâhî and Okchuzâde Mehmed Shâhî. Starting at a young age, he was well educated in *madrâsah* (college). With his vibrant character and superior genius, he came to the forefront among his peers. He was educated under the supervision of Mâ'lûlzâde Nakîb Efendi (d. 993 AH/1585 AD) and graduated in 988 AH/1580 AD at the age of 18. When Nakîb Efendi became *Shaykh al-Islâm* in the same year, he started his official duty as *Dîwân-ı Humâyûn* (imperial council) secretary. With the duty of Executive Assistant, he became the secretary of Damad İbrahim Pasha who started to his office in 1004 AH/1596 AD. He worked under the patronage of the Pasha until Pasha's death in 1010 AH/1601 AD. Mehmed Shâhî succeeded Musa Chelebi as *Reis-ul-kuttâb* and *Basdefterdar* (chief treasurer) in 1005 AH/1596 AD, and was appointed as title deed and cadastre director in 1006 AH/1597 AD. However, he was dismissed from this duty and was included among the officials to join military campaign. He was prosecuted and tried for imprisonment for the accusation of coming to Istanbul without permission. He succeeded Hamza Pasha as *Nishancı* (high-ranking bureaucrat) in 1007 AH/1599 AD and was assigned to military campaign. Mehmed Shâhî was dismissed from his duty in 1008 AH/1600 AD. Although he was reappointed to his duty in the same year, he was dismissed again in 1010 AH/1601 AD. While Hamza Pasha was reappointed to his office, Mehmed Shâhî was not assigned to any duty. He succeeded Murad Efendi as the *Defterdar* of Egypt in 1013 AH/1605 AD. After this duty, one of the vassal *Sanjak* (administrative district) *Beyliks* (principalities) in Egypt was given to him. When vassal Sanjak Beyliks were abolished by Kara Mehmed Pasha, *Beylerbeyi* (governor) of Egypt, in 1016 AH/1608 AD, he returned to Istanbul. He was not appointed to an office for a long time. In 1029 AH/1620 AD, he was appointed as title deed and cadastre director in 1029 AH/1620 AD, and became *Nishancı* again in 1030 AH/1621 AD. He served in military campaign to Poland, but was dismissed from this duty during the campaign. He was appointed as *Nishancı* for the fifth time during the second reign of Sultan Mustafa (1622-1623). He was dismissed in 1033 AH/1624 AD and retired. In early 1039 AH/1630 AD, he died at the age of 69 in Istanbul. His tomb is near Ekmekchioghlu tomb in the vicinity of Sunbul Efendi.

What is known about his family is limited to his son named Vak'î Ahmed Efendi (d. 1060 AH/1650 AD). Ahmet Efendi learned *Naskh*, *Thuluth* and *tevkî'i* types of calligraphy styles from his father. He served as anthology writer for *Shaykh al-Islâm* Bahâi Efendi. He died in 1060 AH/1650 AD when he was serving as teacher in Sulaymaniyah Madrasah. His tomb is around Shaykh Vefa tomb.

In addition to his administrative duties, Mehmed Shâhî was also interested in poetry, prose, calligraphy, mysticism, *hadîth* and *tafsîr* (exegesis). Possibly also due to his dismissal of

470 | Öksüz, Yılmaz. An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzāde Mehmed Shāhī

duties many times in his life, he produced many works. Among them are *Aḥsan al-ḥadīth*, *an-Nazm al-mubīn fi āyāt al-erbaʿin*, *al-Maqām al-Maḥmūd*, *Tarjuma-i Tuḥfa as-ṣalavāt*, *Jāmiʿ al-ghāyāt*, *Mukhtār al-akhyār*, *Qānūn-i Jadīd-i Arāḍi*, *Munshat* ve *Dīwān*. Famed for his prose works, the author was also a poet. With his couplets which he wrote under pseudonym of Zaynī, he managed to get on the anthology of Kınalızāde at his twenties. He was celebrated with the expression of “Arrow of word from his bow of soul has reached the target of approval from masters; he is at a young age (at his twenties)”. Subsequently adopting pseudonym of Shāhī, the poet had some poems published within the works of Beyānī, Nevʿizāde and Mustaqimzāde as well as within his own prose works. Mustaqimzāde even mentioned that Mehmed Shāhī had a *dīwān*. Nevertheless, this work of him has not been found yet.

A total of 30 poetry works of Mehmed Shāhī were found in various sources, except for his translations of 40 *ḥadīth* and 40 Qurʾān verses written in poetry. Of his 30 poetry works, 26 were written in Turkish and 4 in Persian. Various sections of *ʿarūḍ* (meter) were used in these works written as couplets, quatrains and verses. It could be stated that his poems rich in Persian and Arabic words had a rich rhyme frame. In his poetry works in which religious, literary, historical, legendary and mysticism themes were worked, concepts and figures such as Allah, the Lord, Messiah, Messenger, *Risālet* (messengership), intercession, Kāfir al-ikhshidī (966-968), Mustaʿsim (d. 656 AH/1258 AD), Ibn Alkamī (d. 656 AH/1258 AD), Naṣir-i Tūsī (d. 672 AH/1274 AD), Jamshīd, Keyumars, Uftade, Hudāyī, Majūsī, Kizilbash, Bayramī and *muftī* (jurist capable of giving a formal legal opinion). His poems were about intercession demand from the Messenger (PBUH), sin of serving to Persian, importance of an invention, praise of Uftade Sultan (d. 988 AH/1580 AD), effect of prayer, fate of administrator favoring his relatives, futility of envying the rich, importance of fighting with Zoroastrian, benefits of exhibition of sorrow, value of skillful people, resembling of the world to a bride with a thousand grooms, beauty of eloquence, ignominy of leaving chastity for lust, asking for forgiveness for sins, talent of understanding the words, not giving quarter to enemies, praise of Hz. ʿUmar, humbleness, value of lack of worldly things, sufferance due to the beauty of the beautiful, needing not to wonder why the beloved one is far away, evil of protecting the snot, richness of Arabic language, deeds of Anatolian *fāḍils* (virtuous), importance of endeavor in succeeding the closeness to God and respectability of ʿAzīz Maḥmūd Hudāyī (d. 1038 AH/1628 AD).

Okchuzāde Mehmed Shāhī was an Ottoman statesman who also earned a well-deserved fame for his works written in *inshāʿ* (composition) genre of elaborate prose. In addition, he also had poetry works. Praised for the poems which he wrote in his early ages by anthology writers who included his poems in their anthologies, the poet also had some couplets and quatrains scattered among his own prose works. His poems in the form of couplets and quatrains within abovementioned works mostly were about religious, literary, legendary, historical and mysticism themes.

Mehmed Shāhī was knowledgeable in *tafsīr*, *ḥadīth*, mysticism and calligraphy, and had good levels of Arabic and Persian. Writing poems in Persian, Mehmed Shāhī was decorated his

prose works with Arabic expressions such as Qur'ân verses, *hadîths* and proverbs. It could be stated that such decorations made the language of his poems more difficult. Nevertheless, his poems are plainer and easier compared to his prose works. The poet who also had lyrical poems generally preferred *hikamî* (sapiential) style and wrote genres such as munacaat (prayer to God), shafaatnâme (intercession epistles), historical quatrain, medhiye (panegyric) and *hicviye* (epigram). His poems in anthologies were lyrical, those in *Ahşan al-ḥadîth* and *an-Naẓm al-mubîn* were didactical and those in *Munshat* were epic. Based on an evaluation of these poems, it could be stated that he was a poet with a style, though not a poet of first class.

GİRİŞ

Osmanlı devlet adamı olan Okçuzâde Mehmed Şâhî, 970/1562 yılında İstanbul'da doğdu.¹ Kâtiplik, defterdârlık, reisülküttâblık, Kıbrıs ve Halep beylerbeyliği gibi görevlerde bulunan Okçuzâde Mehmed Paşa'nın (ö. 995/1587) oğludur.² Asıl adı Mehmed olup kaynaklarda Mehmed Bey, Mehmed Şâh, Mehmed Şâhî, Mîr Mehmed Şâhî, Okçuzâde Mehmed Şâhî gibi isimlerle anılmaktadır.³ Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan ve iyi bir medrese eğitimi alan şair, hiddetli tabî'atı ve üstün zekâsıyla emsâli arasında temâyüz etti. Dersini Ma'lûlzâde Nakîb Efendi'den (ö. 993/1585) tamamlayarak 988/1580'de on sekiz yaşında icâzet aldı.⁴ Aynı yıl içinde Nakîb Efendi şeyhülislâm olunca Dîvân-ı Hümâyûn katibi olarak resmî görevine başladı.⁵ 1004/1596'da sadrazamlığa getirilen Damad İbrâhim Paşa'nın -tezkirecilik göreviyle- sıır kâtibi oldu.⁶ Paşa'nın 1010/1601 senesindeki vefatına kadar himayesinde kaldı.⁷ 1005/1596 tarihinde Musa Çelebi'nin yerine reisülküttâb ve baş defterdâr olan Mehmed Şâhî, 1006/1597'de

¹ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm* (İstanbul: Mihrân Matb., 1306), 4: 2839; Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1409/1989), 2: 730; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı (Ankara: Bizim Büro Yay., 2001), 2: 479; Christine Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2007), 33: 335.

² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1333), 2: 78; Kınalızâde, *Tezkiretü's-şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: TTK Yay., 1989), 1: 514; Beyânî, *Tezkiretü's-şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: TTK Yay., 1997), 135; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, (İstanbul: Devlet Matba'ası Yay., 1928), 445; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, haz. Nuri Akbayer (İstanbul: KB & TV Yay., 1308/1996), 4: 1065, 1079.

³ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, 4: 2839; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4: 1079.

⁴ Kınalızâde, *Tezkiretü's-şuarâ*, 1: 514; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335; Alim Yıldız, *Geleneğin İzinde* (İstanbul: Kitabevi Yay., 2013), 277.

⁵ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Tahsin Özcan, "Mehmed Efendi, Mâlûlzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2003), 28: 457.

⁶ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335.

⁷ Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335.

472 | Öksüz, Yılmaz. *An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okçuzâde Mehmed Şâhî*

defterhâne-i hümâyûn emîni oldu.⁸ Fakat iki ay sonra azledilerek⁹ sefere katılan kâtipler arasına dahil edildi. İzinsiz İstanbul'a geldiği için tâkibata uğradı ve hapsi istendi.¹⁰ 1007/1599'da Hamza Paşa'nın yerine nişancı tayin edildi ve sefer için görevlendirildi.¹¹ 1008/1600 yılında görevinden alınan Mehmed Şâhî, aynı sene içinde yeniden nişancı olduysa da 1010/1601 tarihinde azledildi. Hamza Paşa tekrar îade olunurken¹² kendisine herhangi bir görev verilmedi.¹³ 1013/1605 yılında Murâd Efendi'nin yerine Mısır defterdârı oldu. Bu görevden alınca Mısır'da salyâneli sancak beyliklerinden biri kendisine verildi. 1016/1608'de Mısır beylerbeyi olan Kara Mehmed Paşa tarafından salyâneli beylikler kaldırılınca da İstanbul'a döndü (1017/1608). Uzun süre önemli bir görevde bulunmadı. 1029/1620'de ikinci kez defter emîni, 1030/1621'de tekrar nişancı oldu.¹⁴ Lehistan seferine katıldı, bu sefer esnasında görevinden azledildi. Sultan Mustafa'nın ikinci saltanatında (1622-1623) beşinci kez nişancılığa getirildi. 1033/1624'te azledildi ve emekliye ayrıldı.¹⁵ 1039/1630 yılı başında altmış dokuz yaşında İstanbul'da vefat etti.¹⁶ Kabri Sünbül Efendi civarında Ekmekçioğlu dairesinin yanındadır.¹⁷

Ailesi hakkında bilinenler, Vak'î Ahmed Efendi (ö. 1060/1650) adındaki oğlu ile sınırlıdır.¹⁸ Nesih, sülûs ve tevkî'î hattı babasından meşk eden Ahmed Efendi, Şeyhülislâm Bahâî Efendi'nin tezkirecisi olarak görev yapmış, Süleymâniye müderrisi iken 1060/1650 yılında vefat etmiştir. Kabri Şeyh Vefâ Türbesi civarındadır.¹⁹

⁸ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, 4: 2839; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4: 1079.

⁹ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335.

¹⁰ Selânikî Mustafa, *Târîh-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli (Ankara: TTK Yay., 1999), 2: 719, 739.

¹¹ Padişahın yanında bulunması gereken nişancının sefer için görevlendirilmesi Selânikî tarafından eleştirilir. Selânikî, *Târîh-i Selânikî*, 2: 808.

¹² Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4: 1079; Yıldız, *Geleneğin İzinde*, 278.

¹³ Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335.

¹⁴ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 730; Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4: 1079; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335.

¹⁵ Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 731; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 335-336; Yıldız, *Geleneğin İzinde*, 278.

¹⁶ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 445. Süreyya [*Sicill-i Osmânî*, 4: 1079] onun yetmiş yaşında vefat ettiğini söyler, fakat doğum-ölüm tarihlerine (970/1562-1039/1630) bakıldığında altmış dokuz yaşında vefat ettiği görülmektedir.

¹⁷ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 78; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2: 479; Halit Karatay, *Hattat Divân Şâirleri* (Ankara: Akçağ Yay., 2008), 412.

¹⁸ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 4: 1079; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 82, 445; Yıldız, *Geleneğin İzinde*, 278.

¹⁹ Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, 5: 1650; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 82; Karatay, *Hattat Divân Şâirleri*, 452

Resmî görevleri yanında şiir, nesir, hüsn-i hat, tasavvuf,²⁰ hadis, tefsir gibi alanlarla da ilgilenen Mehmed Şâhî, muhtemelen ma'zûliyet hayatının da etkisiyle çok sayıda eser vermiştir. Bunlar: *Ahsenü'l-hadîs*, *en-Nazmü'l-mübîn fi âyâtî'l-erba'în*, *el-Makâmu'l-Mahmûd*, *Tercüme-i Tuhfetü's-salavât*, *Câmiu'l-gâyât*, *Muhtâru'l-ahyâr*, *Kânûn-ı Cedîd-i Arâzî*, *Münşeât* ve *Dîvân*'dır. Mensur eserleriyle şöhret kazanan müellif, aynı zamanda şairdir. Zeynî mahlasıyla²¹ kaleme aldığı beyitlerle henüz yirmili yaşlarda²² Kınalızâde'nin tezkiresine girmeyi başarmış ve "*kemân-ı bâlinden halâs bulan sihâm-ı kelâmı hedef-i kabûl-i erbâb-ı kemâle vusûl bulmuşdur hâlen vâsıl-ı sinn-i şebâbdur*"²³ ifadelerine mazhar olmuştur. Daha sonra Şâhî mahlasını alan şairin,²⁴ Beyânî, Nev'îzâde ve Müstakimzâde'nin eserleri ile kendi mensur eserleri içerisinde de manzumeleri bulunmaktadır. Hatta Müstakimzâde, "*dîvân-ı eş'ârı vardır*"²⁵ ifadesini kullanır. Fakat bu esere henüz rastlanmamıştır.

1. ŞİİRLERİN BAZI ÖZELLİKLERİ

Beyit, dörtlük veya kıtalar hâlinde şiirler yazan Mehmed Şâhî, bu manzumelerde aruzun çeşitli bahirlerini kullanmış; dinî, edebî, tarihî, efsânevî ve tasavvufî unsurlara yer vermiştir. Dolayısıyla bu kısımda manzumeler, şekil özellikleri, ifade özellikleri ve muhtevâ özellikleri bakımından incelenmiştir.

1.1. Şekil Özellikleri

Mehmed Şâhî'nin manzum kırk hadis tercümesi ile kırk ayet tercümesi istisnâ olmak üzere muhtelif kaynaklarda yirmi altısı Türkçe, dördü Farsça toplam otuz manzumesine rastlanmıştır. Beyit, dörtlük veya kıtalar hâlinde olan bu nazımlar, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* (2), *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* (3), *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* (7), *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* (4), *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül*, *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün* (4), *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* (4), *mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün*, *mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ül* vezinleri ile kaleme alınmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerin de kullanıldığı şiirlerde zengin bir kâfiye örgüsünün bulunduğu

²⁰ Hüdâyî dergâhı müdâvimlerinden olan Mehmed Şâhî, Celvetiyye tarikatına mensuptur. Bilgi için bk. Okçuzâde Mehmed Şâhî Bey, *el-Makâmu'l-Mahmûd*, trc. Hür Mahmud Yücer - Mehmed Rûzi (İstanbul: Dâruhâdis Yay., 2006), 16-17; Hasan Kâmil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1991), 4: 339.

²¹ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 445; Kınalızâde, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, 1: 515; Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, 2: 479.

²² Mehmed Şâhî'nin doğumu: 970 (1562), Kınalızâde'nin tezkiresinin bitiş tarihi: 994 (1586). Kınalızâde, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, 1: 10.

²³ Kınalızâde, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, 1: 515.

²⁴ Kınalızâde, *Tezkiretü'ş-şuarâ*, 1: 515; Yıldız, *Geleneğin İzinde*, 278; Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 336.

²⁵ Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 445.

474 | Öksüz, Yılmaz. An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzāde Mehmed Shāhī

söylenbilir. Bazı nazımlarında redife itibar eden şair,²⁶ yarım kâfiye, tam kâfiye, zengin kâfiye ve tunç kâfiyeye yer vermekte; bilhassa cinaslı kâfiyeye rağbet etmektedir.²⁷ Meselâ, “bir belâ gelse gam izhar etme, onda iki şer vardır; dostlar huzursuz olur, düşmanlar birer ikişer taşkınlık eder” diyen şair, söz konusu dörtlükte cinaslı kâfiyeye başvurmuştur:

*Fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün
Bir belâ gelse itme gam izhâr
Vardurur anda zâhiren iki şer
Dostlar bî-huzûr olur gâyet
Düşmen eyler gûlûv birer ikişer* (T9)

1.2. İfade Özellikleri

Nesirde külfetli bir üslûbu olan Mehmed Şâhî, şiirlerinde daha sade bir dil kullanmaktadır. Nitekim mensur eserlerinde üslûbunun ağır olduğunu itiraf etmekle birlikte savunan şair, bunu belirttiği aşağıdaki dörtlükte daha anlaşılır bir dili tercih ederek şöyle der: “Kalemimin çisentisi, ölmüş gönüllere “... her şeyi sudan (yarattık)...”²⁸ ayetini tefsir etmekte; gönül mâdeninden yeni kâfiyeler zuhur etti, bunu sığır tabiatlı olanlar anlayamazsa ben ne yapabilirim”:

*Mefûlü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün
Eyler reşâşe-i kalemüm mürde dillere
Tefsîr-i âyet-i (وَمِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ حَيٌّ)
Dil ma‘deninden itdi kavâfi-i nev zuhûr
Her gâv-tab‘ fehm idemezse (وَمَا عَلَّمْنَا)* (T16)

İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Mehmed Şâhî, şiirlerinde Arapça olarak ayet, hadis ve kelâm-ı kibâr iktibas etmekte, Arapça ve Farsça kelimelere çokça yer vermektedir. Dolayısıyla şiirlerdeki üslûbu, ağdalı olmadığı gibi çok sade de değildir. Meselâ; “bilginler, dünyayı herkese yalan va’dde bulunan sevgiden yoksun bir kadına benzetirler, evlenmeyerek Hz. İsa gibi hafif ruhlu ol, o bin kocalı geline sevgi gösterme” ifadesini şu şekilde nazma çekmektedir:

*Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün
Cihânı bir zen-i bî-mihre beñzedür hükemâ
Ki herkese ola va‘d-i dürûğı âmâde
Tecerrüd ile Mesîhâ gibi sebük-rûh ol
Mağabbet itme ‘arûs-ı hezâr-dâmâde.* (T11)

²⁶ Şiirlerdeki redifler şu şekildedir: “eylemekdür, -dür (2), ide, eyle, gibi, oldı”.

²⁷ Cinaslı kâfiyenin bulunduğu manzumeler için bk. Türkçe: 7, 9, 13, Farsça: 1, 3.

²⁸ el-Enbiyâ 21/30.

1.3. Muhtevâ Özellikleri

Manzumeler, Hz. Peygamber'den şefaata talebi, Acem'e hizmet etmenin vebâli, bir şey icat etmenin ehemmiyeti, Üftâde Sultan'ın (ö. 988/1580) övgüsü, duanın tesiri, yakınlarını kayıran yöneticinin âkıbeti, zenginlere hasedin beyhûdeliği, Mecûsilerle savaşın önemi, gamı izhâr etmenin zararları, marifet ehlinin değeri, cihanın bin damatlı geline benzemesi, tatlı söz söylemek, iffeti terk ederek şehvete koşanın alçaklığı, gece gündüz sâlih amelde bulunmak, günahlardan dolayı inayet istemek, söz anlama kabiliyeti, düşmana aman vermemek, Hz. Ömer'in övgüsü, tevâzu, dünya mülkünü elde edememenin kıymeti, gönlü câhil olanın irfândan mahrum olacağı, güzellerdeki hüsnün eziyete sebebiyeti, sevgilinin uzak oluşuna şaşılmanması gerektiği, aşâğılık kimselere arka çıkmanın kötülüğü, Arapça'nın zenginliği, Anadolu fâzıllarının fazl u keremi, kurbiyete ulaşmada gayretin ehemmiyeti ve Aziz Mahmud Hüdâyî'nin (ö. 1038/1628) saygınlığı beyanındadır.

Şiirlerinde dinî, tarihî, efsânevî ve tasavvufî kavramlara yer veren Mehmed Şâhî, ayet, hadis, kelâm-ı kibâr gibi unsurlardan yararlanırken tarihî, efsânevî ve tasavvufî şahsiyetlerden de istifade etmektedir. "Kaleminin çisentisiyle ölmüş gönüllere "... her şeyi sudan (yarattık)..."²⁹ ayetini tefsir ettiğini" söyleyen Şâhî, kurbiyete ulaşma konusunda gayretin ehemmiyetinden bahsederken "... kulum bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim"³⁰ kudsî hadisine; şehvetin kesretiyle gururlanmanın hezeyânını anlatırken "amelinin kendisini geri bıraktığı kimseyi, nesebi öne geçiremez"³¹ hadis-i şerifine telmihte bulunmaktadır.³² "Alçaktır o kimse ki, iffeti terk ederek şehvetin kesretiyle gururlanır. Kişinin kendisi Bâhile'den"³³ olduktan sonra aslının Hâşim'den olması bir fayda vermez" anlamına gelen manzume şöyledir:

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
Denîdür o kim 'iffeti terk idüp
Tefâhür ide kesret-i bâh ile
وَلَا يَنْفَعُ الْأَصْلُ مِنْ هَاتِهِ
إِنَّا كُنَّا نَفْسُ مِنْ نَاهِلِهِ

(T13)

Kısmetine razı olmayarak ağniyâyâ haset edenlere Şeddâd'ın dünyadaki âkıbeti ile Âd kavminin ahiretteki ahvâlini hatırlatan şair, meliklerin kapısına gidenlere hakkın kapısına

²⁹ el-Enbiyâ 21/30.

³⁰ Müslim, "Zikr", 4: 2061 (2675); Tirmizî, "Hüsnü'z-zan", 5: 473 (3603); İbn Mâce, "Fazlü'l-'amel", 4: 722 (3821).

³¹ Müslim, "Fazlü'l-ictimâ", 4: 2074 (2699); İbn Mâce, "Fazlü'l-'amel", 1: 152 (225).

³² Söz konusu manzumeler için bk. Türkçe: 13, 16, Farsça: 3.

³³ Araplar nezdinde zemmedilmiş kabiledir. Câhiliye Arapları, bu kabileyi hakir görürler, onların mezardan ölü kemiklerini çıkartıp kaynatarak yağını alan aşâğılık kimseler olduğunu kabul ederlerdi. "Bâhili" kelimesini de hakaret anlamında kullanırlardı. Ahmet Önkâl, "Bâhile", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1991), 4: 483.

476 | Öksüz, Yılmaz. An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzâde Mehmed Shâhî

yönelmeyi ve Sâlih (a.s.) kıssasından ibret alarak sâlih amelde bulunmayı tavsiye etmektedir.³⁴ Arzu ettiği hâlde dünyaya ait şeylere ulaşamayanları, tâbiînden Avn b. Abdullah'ın (ö. 110/728) “dünyaya dair bir şeyi istediğin hâlde ona ulaşamaman onun şerrinden korunmuşluğuna delâlet eder”³⁵ sözüne telmihte bulunarak müjdelerken; adamlarını kayıran sadrazamı da “Hz. Osman yakınlarına meyl ettiği için, âl ile ashâb onun katlinde sükût eyledi” diyerek uyarmaktadır.³⁶

Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Ey rüşvet ile şadra geçen Âşaf-ı hüd-rây

Adamlarunu yapmağa sa'y eyleme yab yab

Etbâ'ına meyl itdüğü-çün Hazret-i Osmân

Katlinde sükût eylediler âl ile ashâb (T6).

Mısralarında Allah, rabb, Mesîh, resûl, risâlet, şefâat, halef-i sıdk, Kâfûr-ı İhşîdî (966-968), Müsta'sım (ö. 656/1258), İbn Alkamî (ö. 656/1258), Nasîr-i Tûsî (ö. 672/1274), Cemşîd, Keyümers, Üftâde, Hüdâyî, Mecûsî, Kızılbaş, Bayramî, müftî gibi dinî, tarihî, efsânevî ve tasavvufî unsurları da kullanan; münacat, şefaatnâme, tarih kıtası, medhiye, hicviye gibi türlerde şiirler söyleyen³⁷ şairin hakîmâne nazımları yanında lirik şiirleri de bulunmaktadır. Bunlardan birisi şöyledir:

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Berg-i gül 'ârız-ı dildâra dime oldı nazîr

Ter düşüp çünki ruh-ı alı olur reng-pezîr

Gör du'â-i kadehi niçe mücerrebdür kim

Ne kadar serd ise dilberlere eyler te'sîr. (T5)

2. ŞİRLERİN BULUNDUĞU KAYNAKLAR

Mehmed Şâhî'nin şiirlerinin kaynağı, bazı şuarâ tezkireleri, klâsik kaynaklar ve şairin kendi eserleridir. Kınalızâde ve Beyânî tezkireleri yanında Nev'izâde ile Müstakimzâde'nin eserinde³⁸ bir beyti bulunan şair, mensur olarak kaleme aldığı bazı eserlerine (özellikle dîbâce kısmına) de kendisine ait nazımlar serpiştirmiştir. *Ahsenü'l-hadîs*, *en-Nazmü'l-mübîn* ve *Münşeât*

³⁴ Söz konusu manzumeler için bk. Türkçe: 7, 14.

³⁵ Ebu Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-asfiyâ* (Mısır: es-Sa'âde, 1394/1974), 4: 243.

³⁶ Söz konusu manzumeler için bk. Türkçe: 6, 19.

³⁷ Söz konusu manzumeler için bk. Türkçe: 1, 2, 4, 6, 8, 11, 15, 17, 18, Farsça 3, 4.

³⁸ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: TTK Yay., 1989); Beyânî Mustafa b. Cârullah, *Tezkiretü's-su'arâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: TTK Yay., 1997); Nev'izâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmeleti's-şekâik*, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1409/1989); Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (İstanbul: Devlet Matba'ası Yay., 1928).

isimli eserlerinde “*li-müellifih*” ibaresiyle verilen bu manzumeler, beyit, dörtlük veya kıta şeklindedir. Onun nazımlarını ihtivâ eden eserler kısaca şöyledir:

2.1. *Ahsenü'l-hadîs*

Müellifin ilk eseri olan *Ahsenü'l-hadîs* manzum bir kırk hadis tercümesi³⁹ ve bunların mensur şerhinden müteşekkildir. Müellif, süslü nesirle kaleme aldığı eseri, muhtelif şairlerin Arapça, Farsça, Türkçe beyit ve dörtlükleriyle süslemiş zaman zaman kendisine ait nazmlara yer vermiştir. Bu nazmlar genelde eserin dîbâce kısmında bulunmaktadır. Meselâ:

... gâh maṭmûre-i maḥvdan ma'mûre-i şaḥva geldükde dehr-i pür-fütûr
ve muḳa'ar-ı felek-i bî-fuṭûrdan zuḥûr bulan şütür-gürbe eṭvâr-ı
bâ'isetü'l-gürbe ḥikmet-i meskûtun 'anhâ ḳabîlinden ma'dûd belki
ḥikmet-i mechûle gibi reh-güzer-i vücûh-ı ma'ḳûlesi mesdûd olmağın
ta'ayyünât-ı dehri verâ-i zahra ilḳâ ve şaḥîfe-i derûnda bu ḳıṭ'anuñ
mazmûnını ibḳâ iderdüm. Li-müellifih:

Medḥ-i maḥlûk ile ṭab'uñ niçe bir
Süḥan-ârâlık u ḥod-râlık ide
Demidür ṭûṭî-i gûyâ-yı ḳalem
*Şükr-i Ḥâlîk'da şeker-ḥâlîk ide.*⁴⁰

2.2. *en-Nazmü'l-mübîn fi Âyâtî'l-erba'în*

Manzum kırk ayet tercümesi⁴¹ ve bunların mensur şerhi olan eser, peygamberlerle enlere ait kırk bölümden ibarettir.⁴² Şair, Anadolu'da türünün ilk örneği olan bu eseri, daha önce yazdığı *Ahsenü'l-hadîs*'in gördüğü ilgiden dolayı kaleme almıştır.⁴³ Burada da şaire ait olan nazmlar, genelde eserin dîbâce kısmındadır. Çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası⁴⁴ bulunan eserin istifade ettiğimiz nüshalarının bazı özellikleri aşağıdaki gibidir:

Süleymâniye Yazma Eserler Ktp., Lalaismail Böl., no: 612.

³⁹ Kıtalar hâlindeki bu tercüme de şaire aittir. Fakat üzerinde daha önce çalışma yapıldığından burada tekrar edilmemiştir. Bk. Yılmaz Öksüz, *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadîs'i (İnceleme-Metin)* (Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016).

⁴⁰ Öksüz, *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadîs'i (İnceleme-Metin)*, 226-227.

⁴¹ Kıtalar hâlindeki bu tercüme de şaire aittir. Fakat üzerinde daha önce çalışma yapıldığından burada tekrar edilmemiştir. Bk. Ahmet Sevgi, “Okçuzâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (1994): 145-155.

⁴² Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 731; Yıldız, *Geleneğin İzinde*, 17.

⁴³ Sevgi, “Okçuzâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi”, 146.

⁴⁴ Bazıları için bk. Nûruosmâniye Kütüphanesi, no: 117, 2640; Topkapı Sarayı Müzesi, Emânehanesi, no: 612; Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttab, no: 100, Hacımahmûdefendi, no: 707; Süleymaniye Kütüphanesi, Hâletefendi, no: 75/2; Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, no: 601; Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Beyazıt, no: 537; Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi, no: 101.

478 | Öksüz, Yılmaz. *An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okchuzâde Mehmed Shâhî*

Bu nüsha içerisinde 260 varak bulunmaktadır. Eser, 1^b ile 252^a arasındadır. 25 satırlı ta'lik hatla yazılmış olan nüshanın müstensihî Şâhbâz b. Şa'bân, istinsah tarihi 22 Cemâziye'l-âhir 1051'dir.

Başı : [1^b] Hâmd-i vâfir-i firâvân ve şükr ü sitâyîş...
Sonu : [252^a] Herkes zi-der-i to hâcetî mî-hâhed
Men âmedeem ez-to to-râ mî-hâhem

Köprülü Yazma Eserler Ktp., Fâzilahmedpaşa Böl., no: 217.

Ebrulu, kahverengi cilt içerisinde 349 varak bulunmaktadır. 21 satırlı nesih hatla yazılmıştır. Sayfa kenarları hâşiyeli, bazı sayfaları boştur. Eksik olup müstensihî ile istinsah tarihi belli değildir.

Başı : [1^b] Hâmd-i vâfir-i firâvân ve şükr ü sitâyîş...
Sonu : [349^a] ... mazhar-ı reğâib-i hayrât-ı hisân olmuş.

Kayseri, Râşid Efendi Eski Eserler Ktp., no: 601.

331 varaktan oluşan nüsha, 240x136 (180x83) mm. ebadında olup 23 satırlı ta'lik hatla yazılmıştır. Sayfa kenarları hâşiyelidir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Bordo mahfazası vardır.

Başı : [1^b] Hâmd-i vâfir-i firâvân ve şükr ü sitâyîş...
Sonu : [331^a] Herkes zi-der-i to hâcetî mî-hâhed
Men âmedeem ez-to to-râ mî-hâhem

2.3. Münşeât

Müellifin komşu devletlerin hükümdarlarına gönderilmek üzere yazdığı mektuplardan oluşan bir mecmuadır.⁴⁵ 1038/1629'de tamamlanan eser, on ikisi resmî, yaklaşık seksen mektubu ihtivâ etmektedir.⁴⁶ Nişancı sıfatıyla yazdığı, III. Mehmed'den İran Şahı'na gönderilmiş iki adet saltanat mektubu ile başlayan eser, I. Mustafa ile IV. Murad'ın cülûslarına dair mektupları da içermektedir.⁴⁷ Bursalı'nın ifadesiyle; "otuz cüz kadardur ki, Ferîdun Bey münşeâtî⁴⁸ tarzında bir eser olduğün ehemmiyyet-i edebîyye vü târihîsi müstağnî-i îzâhtır".⁴⁹

⁴⁵ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 78; Nev'îzâde, *Hadâiku'l-hakâik fî tekmileti's-Şekâik*, 2: 731. Bk. Hasan Gültekin, "İnşâ ve Tarihî Gelişimi", *International Journal of Central Asian Studies* 13 (2009): 317-341.

⁴⁶ Woodhead, "Okçuzâde Mehmed Şâhî", 336.

⁴⁷ Dolayısıyla kütüphane kataloglarında Mehmed Şâhî'ye ait "Mekâtib-i Sultân Muhammed Hân" ve "Sûret-i Emr-i Cülûs-ı Sultân Murad Hân" adlı eserler, bu münşeâtteki mektuplar olmalıdır. [bk. "Mekâtib-i Sultân Muhammed Hân": Nûruosmâniye Yazma Eser Kütüphanesi, no: 4976/8, (vr. 42-29); "Sûret-i Emr-i Cülûs-ı Sultân Murad Hân": İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüp., Türkçe Böl., no: 4097 (136 vr.)]

⁴⁸ Ferîdun Ahmed Bey (ö. 991/1583)'in *Münşe'âtü's-selâtin* adlı eseri, ilk Osmanlı padişahından III. Murad'a kadar gelen hükümdar mektuplarının suretlerini içermekte olup bu sahada yazılmış eserlerin en büyüğü ve en mükemmeldir. Abdülkadir Özcan, "Ferîdun Ahmed Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, TDV Yay., 1995), 12: 397.

⁴⁹ Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 2: 78.

Müellifin hayatı hakkında bilgiler ihtivâ etmesi, dönemin uygulamalarına dair görüşlerini içermesi, Hocasâde (Hasancanzâde) ailesinin siyasete müdahalesini eleştirmesi gibi hususlar eserin önemli yönlerindedir.⁵⁰ Çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserin istifade ettiğimiz nüshalarının özellikleri şöyledir:

Millî Kütüphane Yazmalar Böl., 06 Mil Yz B 224.

Miklebli mukavva cilt içerisinde. 11 varaktan oluşan nüsha, 330x190 (230x120) mm. ebadındadır. 24 satırlı rik'a hatla yazılmış olup eksiktir. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

Başı : [1^b] Hâmden li-men hâlağa'l-hûra'l-îni...
Sonu : [11^b] Hemîşe tâ ki be-tağdır-i kâdir-i bî-çûn

Manisa İl Halk Ktp., Yz. No: 45 Hk 5275.

Ebru kaplı cilt içerisinde 110 varaktan oluşmaktadır. 315x185 (220x110) mm. ebadındaki nüsha, arma filigranlı kağıda 25 satırlı ta'lik hatla yazılmıştır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir.

Başı : [1^b] Hâmden li-men hâlağa'l-hûra'l-îni...
Sonu : [110^b] Ber şafha-i rûzgâr-ı resmî bü'gzâr
K'ân pîş-i Hudâ vü halk bâşed maqbûl

2.4. Tercüme-i Tuhfetü's-salavât

Hüseyin Vâiz'in (ö. 910/1504) *Tuhfetü's-salavât* adlı eserinin tercümesidir. Bir mukaddime, on iki fasıl ve hâtimedden oluşan eser, Peygamber'e salât u selâmın öneminden bahsetmektedir. Müellif, 990/1582 yılında yazdığı⁵¹ eserin itmâmına (يانَبيُّ الله شفاعتً) ifadesiyle tarih düşürmüştür. Muhtelif kütüphanelerde yazma nüshaları⁵² olan eserin istifade ettiğimiz nüshasının tavsifi şu şekildedir:

Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., Yz. No: 19 Hk 3211

218x133 (165x80) mm. ebadında ve 55 varaktan oluşmaktadır. Taç arma filigranlı kağıda 23 satırlı ta'lik hatla yazılmıştır. Keşideler kırmızı, müstensihî İbrahim Hamdi, istinsah tarihi 1168 (1753)'dir.

Başı : [1^b] Aħmeduke'llâhumme ve ente'l-maħmûd 'alâ...

⁵⁰ Woodhead, "Yazışma Çevreleri: Onyedinci Yüzyıl Başlarında Osmanlı Mektup Yazımı", çev. Ali Emre Özyıldırım, *Nesrin İnşası: düzyazıda dil, üslup ve türler*, haz. Hatice Aynur vd., (İstanbul: Turkuaz Yay., 2010), 233. Ayrıca bk. Woodhead, "Ottoman inşa and the art of letter-writing influences upon the career of the nişancı and prose stylist Okuczade (d. 1630)", *Osmanlı Araştırmaları (Journal of Ottoman Studies)*, (İstanbul: 1988), 7-8: 143-159.

⁵¹ Woodhead ["Okçuzâde Mehmed Şâhî", 336] eserin itmâmı için 1021/1612 tarihini vermekte; fakat tarih mısrası bu bilgiyi doğrulamamaktadır.

⁵² Bazıları için bk. Millî Kütüphane, Yz. No: 06 Mil Yz A 143; Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsnüpaşa, no: 464; Esadefendi, no: 25, 278; H. Mahmud, no: 3961; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, no: 1479, Kayseri Râşid Efendi, no: 451/3; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Yz. No: 19 Hk 3211.

Sonu : [55^b] Anuñçün bunuñ itmâmına târîh
Dinildi (يا نبي الله شفاعة).

3. ŞİİRLERİN TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Şairin Türkçe şiirleri transkripsiyonlu olarak verilmiş, Farsça şiirleri ise orijinal hâliyle sunulurken dipnotta tercüme edilmiştir. Şiirlerin kaynağı belirtilirken *en-Nazmü'l-mübîn*, *Münşeât*, *Tercüme-i Tuhfetü's-salavât* gibi eserlerin yazma nüshaları nazara alındığından bunlardaki şiirler için söz konusu nüshalar referans gösterilmiştir. *en-Nazmü'l-mübîn*: Süleymâniye Yazma Eserler Ktp., Lala İsmail Böl., no: 612 [L], Köprülü Yazma Eserler Ktp., Fâzilahmedpaşa Böl., no: 217 [F], Kayseri, Râşid Efendi Eski Eserler Ktp., no: 601 [R]; *Münşeât*: Millî Kütüphane Yazmalar Böl., 06 Mil Yz B 224 [A], Manisa İl Halk Ktp., 45 Hk 5275 [M]; *Tercüme-i Tuhfetü's-salavât*: Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., 19 Hk 3211 [H] şeklinde belirtilmiştir. *Ahsenü'l-hadis*'te geçen şiirlerde ise ilgili tezin sayfa numarası verilmiştir.

3.1. Türkçe Şiirleri

- 1 *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*
Bi-ḥamdi'llâh tamâm oldu risâlet
İrişdi dergeh-i Ḥak'dan 'inâyet
Ümîdüm rabb-i 'izzetden budur kim
Şefâ'at ide ol ḥatm-i risâlet
Anuñçün bunuñ itmâmına târîh
Dinildi (يا نبي الله شفاعة)⁵³ (990)
- 2 *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*
'Acem ferzendi oldu müftî-i 'aşr
Anuñçün başını kaldırdı o baş
'Aceb ḥikmet degil mi pâdişâhum
Ola târîh müftîmüz Kızılbaş⁵⁴ (1017)
- 3 *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*
Hüner bir tarz îcâd eylemekdür
Ne ân ki şehri bünyâd eylemekdür*

⁵³ Tercüme-i Tuhfetü's-salavât: [H55^b].

⁵⁴ Münşeât: [A2^b]; [M2^b].

* Hüner-i rütbe bünyâd eylemekdür

Mühendisler iderler şehri bünyâd
Velî herkesde olmaz tarz-ı îcâd⁵⁵

4

Fe'îlâtün mefâ'ilün fe'ilün
Ol ki irşâd ile olup nâmî
Kadre irdi tarîk-i Bayrâmî
Sâlikîne maḳâm-ı iftâda
Ḳadri 'âlf vü nâmı Üftâde**
Eyleyüp Ḳaḳ resûli ile enîs
İde sırr-ı laṭîfini taḳdîs⁵⁶

5

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'ilün
Berg-i gül 'ârız-ı dildâra dime oldu nazîr
Ter düşüp çünkü ruḥ-ı alı olur reng-pezîr*
Gör du'â-i ḳadehi niçe mücerrebdür kim
Ne ḳadar serd ise dilberlere eyler te'sîr⁵⁷

6

Mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün
Ey rüşvet ile şadra geçen Âşaf-ı ḥod-rây
Adamlarunı yapmaḡa sa'y eyleme yab yab
Etbâ'ına meyl itdüḡi-çün Ḳazret-i Osmân
Ḳatlinde süḳût eylediler âl ile aşḡâb⁵⁸

Der ü dîvârın âbâd eylemekdür [R3^a], der-kenâr.

⁵⁵ en-Nazmü'l-mübîn: [L2^b]; [F3^a]; [R3^a].

** Bu beyit L nüshasında bulunmamaktadır.

⁵⁶ en-Nazmü'l-mübîn: [L4^a]; [F5^b]; [R4^b].

* Bu mısra, Beyânî [Tezkiretü's-suarâ, 135]'de şöyledir:

Ter düşer saña ruḥ-ı âli olur reng-pezîr.

⁵⁷ Kınalızâde, Tezkiretü's-suarâ, 1: 515; Beyânî, Tezkiretü's-suarâ, 135; Tuman, Tuhfe-i Nâilî, 2: 479.

⁵⁸ Münşeât: [A2^b]; [M2^b].

7

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Ağniyâyı görüp hâsed kıılma
Kısmet-i hâk hemîşe 'âdiledür
Bunda şeddâdî kaşır iden bünyâd
Âhîretde Semûd u 'Âd iledür⁵⁹

8

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Sen itme anları şâhâ ki itdi Müsta'sım
Tayan zer-âteşine kır geçür Mecûsî'dür
Şakın vezîr-i münâfıkdan İbn 'Alqami'dür
Gider o müftî-i müllhid Naşîr-i Tûsî'dür⁶⁰

9

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Bir belâ gelse itme gam izhâr
Vardurur anda zâhîren iki şer
Dostlar bî-huzûr olur gâyet
Düşmen eyler gülûv birer ikişer⁶¹

10

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Zamân-ı 'uzlet ü 'azlînde ehl-i ma'rîfetüñ
Dağı ziyâde olur târ-ı fikret-i bârîk
Ne denlü olsa fûrû-ter maqâmı gâvvasuñ
O denlü dürr-i girân-mâyeye olur nezdîk⁶²

11

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Cihâmı bir zen-i bî-mihre beñzedür hükemâ
Ki herkese ola va'd-i dürûğı âmâde

⁵⁹ Ahsenü'l-hadîs: 178, 389.

⁶⁰ Münşeât: [A2^b]; [M2^b].

⁶¹ Ahsenü'l-hadîs: 178, 377.

⁶² en-Nazmü'l-mübîn: [L2^a]; [F2^a]; [R2^a].

Tecerrüd ile Mesîhâ gibi sebük-rûh ol
Maḥabbet itme ‘arûs-ı hezâr-dâmâde⁶³

12

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün
Medḥ-i maḥlûk ile ṭab‘uñ niçe bir
Sühân-ârâlık u ḥod-râlık ide
Demidür ṭûṭî-i gûyâ-yı kalem
Şükr-i Ḥâlîk‘da şeker-ḥâlîk ide⁶⁴

13

Fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûl
Denîdür o kim ‘iffeti terk idüp
Tefâḥur ide kesret-i bâh ile
وَلَا يَنْفَعُ الْأَصْلُ مِنْ هَانِمِ
إِذَا كَانَتْ النَّفْسُ مِنْ بَاهِلِهِ⁶⁵

14

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün
Gitme bî-fâide ebvâb-ı mülûka zinhâr
Bâb-ı Ḥaḳ‘dan yûri der-yûze-i in‘âm eyle
Kışşa-i Ḥazret-i Şâlih‘den olup ‘ibret-gîr
Gice gündüz ‘amel-i şâliḥe iḳdâm eyle⁶⁶

15

*Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûl**
Her gün iderem egerçi şad-güne günâh
Bes der baña bir kerre ‘inâyetle nigâh
Ednâlara a‘lâlara çignetme beni
Ey yerleri gökleri yaradan Allâh⁶⁷

⁶³ Ahsenü‘l-hadîs: 178, 282-283.

⁶⁴ Ahsenü‘l-hadîs: 177, 227.

⁶⁵ Ahsenü‘l-hadîs: 177-78, 252.

⁶⁶ en-Nazmü‘l-mübîn: [L102^b]; [F156^a]; [R134^a].

* Bu manzume, rubâî olduğundan mısraları farklı kalıplarla yazılmıştır: *Mef‘ûlü mefâ‘ilün mefâ‘ilü fe‘ûl/ Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûl/ Mef‘ûlü mefâ‘ilün mefâ‘ilün fâ’*.

⁶⁷ en-Nazmü‘l-mübîn: [L2^a]; [F2^b]; [R2^b].

16

Mef'âlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Eyler reşâşe-i kalemüm mürde dillere

Tefsîr-i âyet-i (وَمِنَ الْمَاءِ كُلِّ شَيْءٍ)⁶⁸

Dil ma'deninden itdi kavâfi-i nev zuhûr

Her gâv-ṭab' fehmi idemezse (وَمَا عَلَيَّ)⁶⁹

17

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Ḳatlı idüp merdûdı virme düşmen-i mülke amân

Ey olan dehrüñ Keyûmers'i vü Cemşid'i gibi

Ol kara yüzli 'Arab mülkine başarsa kadem

Mısr sultânı olur Kâfûr-ı İhşîdî gibi⁷⁰

18

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Ḥalef-i şidk emîru's-şühedâ

Dürr-i yek-dâne-i deryâ-yı hüdü⁷¹

19

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Cem'-i ḥuṭâm itmege olma mücid

إِنَّ مِنَ الْعِصْمَةِ أَنْ لَا تُجِدُ⁷²

20

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

Bu za'îf ü muḳaşşır u kem-ter

Oḳcı-zâde Muḥammed-i efḳar⁷³

⁶⁸ "... her şeyi sudan (yarattık)..." . el-Enbiyâ 21/30.

⁶⁹ Ahsenü'l-hadîs: 179, 483.

⁷⁰ Münşeât: [A3^b]; [M3^b].

⁷¹ Ahsenü'l-hadîs: 177, 241.

⁷² Ahsenü'l-hadîs: 179, 390.

⁷³ Ahsenü'l-hadîs: 176, 225.

21

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
Tağılıp 'ârız-ı dildâra o zülf-i ser-keş
Milket-i Rûm'ı hârâb eyledi sulţân-ı Habeş⁷⁴

22

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
Dil-i câhilde olmaz nûr-ı 'irfân
Ki nâ-dânuñ olur qalbi de nâ-dân⁷⁵

23

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
Maqbûl olur egerçi güzellerde hüsn ü ân
Ammâ ne ân ki bâ'is-i cevri ola her zamân⁷⁶

24

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
Benden ırağ olursa 'aceb mi o meh-cebîn
Şekk itdi qulı olduğuma gelmedi yakîn⁷⁷

25

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Dimiş pâ-y-ı raqîbi bend idüp cevri eylerem ammâ
Dil-i dîvâne qaţ'â i'timâd itmez o pâ-bende⁷⁸

26

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
Ma'ârif ehli zamânında nîm-küşti oldı
Liâm-ı nâsa vücûdı penâh u püşt oldı⁷⁹

⁷⁴ Münşeât: [A3^a]; [M3^a].

⁷⁵ Ahsenü'l-hadîs: 177, 226.

⁷⁶ Nev'izâde, *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şekâik*, 2: 731; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn*, 445.

⁷⁷ Kınalızâde, *Tezkiretü's-şuarâ*, 1:515.

⁷⁸ Kınalızâde, *Tezkiretü's-şuarâ*, 1:515.

⁷⁹ Münşeât: [A2^b]; [M2^b]. Beyitte muhatap, Acem ferzendi olan müftüdür. Bk. T2

3.2. Farsça Şiirleri

1

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

هست علم دوانزده کانه
 بهر امراض جهل داروها
 عربیت اساس علم آمد
 80 یهتدی فی العلوم داروها

2

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

أربعین کرّم نكاه کنند
 أربعین مرا افضل روم
 نشود همچو چله مردان
 81 طالبان از فیوض او محروم

3

Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

عشقم بکفت باعث فریست هروله
 82 این تات ماتیبا انا اتیک هروله

4

Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

شایدار غنصری شوّم بسخن
 83 هست اندر زمانه محمودی

SONUÇ

Osmanlı devlet adamı olan Okçuzāde Mehmed Şāhī, süslü nesirle yazdığı inşâ türündeki eserleriyle tanınmış ve bu yönüyle haklı bir şöhret kazanmıştır. Ancak onun, mensur eserlerinin yanında şiirleri de bulunmaktadır. Genç yaşta kaleme aldığı şiirlerle tezkire

⁸⁰ “Cehalet hastalığına on ikilik ilim vardır, ilmin esası (ilimlerin rehberi) Arapça geldi, onun zenginliği, ilimlere yol gösterdi”. Ahsenü'l-hadîs: 170-171, 225.

⁸¹ “Rum fâzıllarının erba'îni bizim erba'înimize kerem bakışı attı, aksi hâlde merdlerin çilesi gibi tâlibler ondan feyiz alamazdı”. Ahsenü'l-hadîs: 171, 228.

⁸² “Aşk bana dedi ki: yakınlığa sebep herveledir (koşmadır), sen bana bir adım gelirsen ben sana koşarak gelirim”. Ahsenü'l-hadîs: 171, 226.

⁸³ “Şayet söze başlasam da belki şair (Ebu'l-Kâsım Hasan b. Ahmed) Unsurî (ö. 431/1039) gibi olurum. İşte o zaman bir Mahmûd (Hüdâyi) da vardır/gerekir”. Bu beyit, Enverî'nin (ö. 585/1189)

نیست اندر زمانه محمودی
 ورنه هر کوشه و عنصری

şeklindeki beytine cevap mahiyetindedir. Ahsenü'l-hadîs: 171, 228.

yazarlarınca taltif edilen ve tezkirelerde beyitleri bulunan şair, mensur olarak kaleme aldığı bazı eserlerinde de kendisine ait beyit ve dörtlükler kullanmıştır. Söz konusu eserlerde beyit veya kıtalar şeklinde bulunan bu şiirler dinî, edebî, efsânevî, tarihî ve tasavvufî öğeleri ihtivâ etmektedir.

Tefsir, hadis, tasavvuf, hüsn-i hat gibi alanlarda malumatı bulunan şair, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Dolayısıyla Farsça şiirler de kaleme alan Mehmed Şâhî, manzumelerini ayet, hadis, kelâm-ı kibâr gibi Arapça ibârelerle süslemiştir. Bu durum, şiirlerin dilini bir derece ağırlaştırmıştır denilebilir. Ancak yine de şiirleri, mensur eserlerine nispeten daha sade, daha külfetsizdir.

Lirik şiirleri de bulunan şair, daha ziyade hakîmâne nazımlara ağırlık vermiş, münacat, şefaathâme, tarih kıtası, medhiye, hicviye gibi türlerde şiirler yazmıştır. Tezkirelerdeki şiirleri lirik, *Ahsenü'l-hadîs* ile *en-Nazmü'l-mübîn*'deki manzumeleri didaktik, *Münşeât*'taki nazımları ise epik karakterli şiirlerdir. Bu şiirlere bakarak bir değerlendirme yapıldığında; onun birinci sınıf bir şair olduğu iddia edilemese de üslup sahibi bir şair olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Beyânî Mustafa b. Cârullah. *Tezkiretü's-su'arâ*. Haz. İbrahim Kutluk. Ankara: TTK Yayınları, 1997.
- Bursalı Mehmed Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. 2 Cilt. İstanbul: Matba'a-i 'Âmire, 1333.
- Ebû İsa Muhammed et-Tirmizî. *el-Câmi'u'l-kebîr (Sünenü't-Tirmizî)*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.
- Ebu Nu'aym. *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-asfiyâ*. 10 Cilt. Mısır: es-Sa'âde, 1394/1974.
- Gültekin, Hasan. "İnşâ ve Tarihî Gelişimi". *International Journal of Central Asian Studies* 13 (2009): 317-341.
- İbn Mâce. *Sünen-i İbn Mâce*. thk. Şuayb el-Arnaûd - Âdil Mürşid. 5 Cilt. Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İpekten, Haluk v.dğr. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Karatay, Halit. *Hattat Divân Şâirleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-su'arâ*. Haz. İbrahim Kutluk. 2 Cilt. Ankara: TTK Yayınları, 1989.
- Mehmet Nâil Tuman. *Tuhfe-i Nâilî*. Haz. Cemal Kurnaz - Mustafa Tatçı. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*. Haz. Nuri Akbayer. İstanbul: KB & TV Yayınları, 1308/1996.
- Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, ts.
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddîn. *Tuhfe-i Hattâtîn*. İstanbul: Devlet Matba'ası Yayınları, 1928.
- Nev'îzâde Atâyî. *Hadâiku'l-hakâik fi tekmileti's-Şakâik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1409/1989.

488 | Öksüz, Yılmaz. An Ottoman Poet and Prose Stylist: Okçuzâde Mehmed Şâhî

- Okçuzâde, Mehmed Şâhî Bey. *el-Makâmu'l-Mahmûd*. Trc. Hür Mahmud Yücer - Mehmed Rûzi. İstanbul: Dâruhadis Yayınları, 2006.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *en-Nazmü'l-mübîn fi Âyâtî'l-erba'in*. Lala İsmail, 612: 1^b-252^a. Süleymâniye Kütüphanesi.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *en-Nazmü'l-mübîn fi Âyâtî'l-erba'in*. Fâzıl Ahmed Paşa, 217: 1^b-349^a. Köprülü Kütüphanesi.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *en-Nazmü'l-mübîn fi Âyâtî'l-erba'in*. Râşid Efendi, 601: 1^b-331^a. Râşid Efendi Kütüphanesi.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *Münşeât*. Yazmalar, B 224: 1^b-11^b. Milli Kütüphanesi.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *Münşeât*. Yazmalar, 5275: 1^b-110^b. Manisa İl Halk Kütüphanesi.
- Okçuzâde, Mehmed Şâhî. *Tercüme-i Tuhfetü's-salavât li'l-Kâşifi*. Hasan Paşa, 3211: 1^b-55^b. Çorum İl Halk Kütüphanesi.
- Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Öksüz, Yılmaz. *Okçuzâde Mehmed Şâhî'nin Ahsenü'l-hadîs'i (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2016.
- Önkâl, Ahmet. "Bâhile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 483. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Özcan, Abdülkadir. "Ferîdun Ahmed Bey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 396-397. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Özcan, Tahsin. "Mehmed Efendi, Mâlûlzâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 456-457. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Selânikî Mustafa Efendi. *Târîh-i Selânikî*. Haz. Mehmet İpşirli. Ankara: TTK Yayınları, 1999.
- Sevgi, Ahmet. "Okçuzâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1 (1994): 145-155.
- Şemseddîn Sâmi. *Kâmûsu'l-a'lâm*. İstanbul: Mihrân Matbaası, 1306.
- Woodhead, Christine. "Okçuzâde Mehmed Şâhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33: 335-336. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Woodhead, Christine. "Ottoman inşa and the art of letter-writing influences upon the career of the nişancı and prose stylist Okçuzade (d. 1630)". *Osmanlı Araştırmaları (Journal of Ottoman Studies)* 7-8 (1988): 143-159.
- Woodhead, Christine. "Yazışma Çevreleri: Onyedinci Yüzyıl Başlarında Osmanlı Mektup Yazımı". Çev. Ali Emre Özyıldırım. *Nesrin İnşası: düzyazıda dil, üslup ve türler*. Haz. Hatice Aynur v.dğr. İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2010, 214-235.
- Yıldız, Alim. *Geleneğin İzinde*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. "Aziz Mahmud Hüdâyî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4: 338-340. Ankara: TDV Yayınları, 1991.